

De donkergroene bal van Jan Hanlo.

(Allard van Lenthe, mei 2019)

(Dit is een verhaal over een dichter, die de grenzen van de poëzie overtrad. En daarmee het land van de poëzie groter maakte).

Ik heb nu al 50 jaar een donkergroene bal van schuimrubber. Ik speel er af en toe een potje voetbal mee op een pleintje in Deventer. Die bal is mijn ontdekking van de poëzie. Die bal is poëzie.

Het is 1969. Ik ben 18, ik studeer kunstgeschiedenis en loop stage op de Volkshogeschool Het Geerlingshof in Valkenburg. Het Geerlingshof is een voormalig kasteel en in het voormalige poortwachtershuisje van het kasteel woont de landelijk bekende dichter Jan Hanlo.

Ik kom Jan Hanlo wel eens tegen op straat. Hij gaat dan brieven posten, die hij de afgelopen nacht heeft geschreven. Hij ziet eruit als een Ierse visser. Hij heeft rood haar en een rood ringbaardje, hij loopt ferm, een beetje wiegend en hij kijkt strak voor zich uit in de diepe verte. Er wordt in Valkenburg vreemd tegen hem aangekeken, maar de buurvrouw zegt: 'Het is een fatsoenlijke man, hij is lief tegen zijn moeder en goed katholiek. Hij zit elke zondag in de kerk!'

Ik ga wel eens bij hem op bezoek. De ene keer doet hij of hij niet thuis is, maar een andere keer gaat de deur met een zwaai open en ben ik zijn beste vriend. 'Kom binnen beste vriend!'
De buurvrouw zegt: 'Je weet het nooit met meneer Hanlo, het is maar hoe zijn pet staat!'

Zijn poortwachtershuisje is klein. In de huiskamer staat een motor. Door die grote motor lijkt de huiskamer nog kleiner dan hij al is. 'Ik ben bang om er mee te vallen.' zegt hij. 'Je kijkt de dood in de ogen op zo'n motorfiets! De dood is een fluitje van een cent!'
Aan het stuur de motor hangt een ouderwetse helm. Jan Hanlo zet de helm op en laat zijn hoofd slap voorover hangen. Hij zegt: 'De helm laat z'n kopje al hangen, zie je wel. Dat voorspelt weinig goeds!'

Op een dag ben ik mijn donkergroene schuimrubberen bal kwijt.

Daar voetballen we mee op het plein voor de Volkshogeschool. Wanneer we uitgespeeld zijn, laten we de bal bij een boom liggen.

‘Heeft u mijn bal gezien?’ vraag ik aan Jan Hanlo.

‘Ik heb die bal binnen gelegd,’ zegt Jan, ‘Ik maak er een gedicht over ’

‘Kunt u er geen gedicht van maken wanneer die bal buiten ligt?’

‘Bij nader inzien wel, bij nader inzien is het zelfs beter dat die bal buiten ligt. Weet je wat, ik leg hem er wel weer neer!’

In de volgende uitgave van het literaire tijdschrift Barbarber lees ik het gedicht ‘Erwt’

Het gaat zo: Een erwt/zo groot als een voetbal/is geen erwt.

Wanneer ik bij meneer Hanlo aan de deur kom, is dat meestal om te vragen of hij een week later op de Volkshogeschool een lezing komt geven.

Hij is vrijgesteld van het betalen van huur Daar moet iets tegenover staan.

Daarom geeft hij nu en dan een lezing.

‘Er is een kunstweek,’ zeg ik, ‘U staat weer op het programma!’

Hij kijkt me recht aan, hij zegt het me na: ‘O..u staat weer op het programma!’

Zijn lezing gaat over kunst en werkelijkheid.

‘Ik haal alles van de straat,’ zegt hij. ‘Ik luister naar de vliegtuigen. Als ze ergens staan te heien kijk ik of de palen er wel goed recht in gaan. En als ik kinderen op een plat dak zie spelen, zeg ik dat ze eraf moeten gaan. Luisteren ze niet, dan ga ik naar hun ouders!...

Hoe het met die kinderen is afgelopen?’

Hanlo pakt een bundel en leest voor: Ik belde aan//Ze waren niet thuis//Later hoorde ik een schommel/ Ze schommelden en zongen daarbij vrolijke liedjes/La la la la lalala la la la//

Hanlo’s poëzie staat dichtbij de werkelijkheid van alledag. Dat zijn wij jong volwassen niet gewend van poëzie.

Jan Hanlo vertelt bij zijn lezing voor cursisten van De Geerlingshof over een ochtendwandeling in de buurt. Hij zegt ‘ Ik floot de Saint Louis Blues. Weten jullie hoe dat gaat?’

We oefenen het fluiten van de St Louis Blues.

‘Het moet op de zang van een grote lijster lijken!’

We oefenen het zingen van de grote lijster.

Dan leest Hanlo het gedicht ‘s-Morgens: En waarlijk/na enige tijd/geleek mijn fluiten van de St Louis Blues/op de zang van de grote lijster/turdus viscivorus//

Eén van de cursisten, een conservatoriumstudent uit Tilburg, maakt er ’s-avonds een lied van.

‘Je moet er je naam onder zetten!’ zeg ik tegen de cursist.

‘Ik blijf liever anoniem,’ zegt hij. ‘Net als de componisten in de Middeleeuwen.’ De volgende dag gaan we naar Jan Hanlo. We laten hem de compositie zien. De cursist-componist zingt het voor.

Hanlo vindt het geweldig. ‘Het is een gezongen gedicht van Jan Hanlo’ zegt hij. ‘Het is het eerste lied van de grote lijster! Het is kunst.

Hij geeft het papier met de compositie terug aan de cursist.

‘Kunst gaat niet alleen over de werkelijkheid, kunst is ook werkelijkheid. Het is er! Het is een papier, een object of een klank. Je kunt het vastpakken, je kunt het zien en horen....Het is er! En als er maar één van is, is het kunst!

De pijp op het schilderij van Margritte is een pijp: iedereen weet het, iedereen ziet het: de pijp van Magritte.

Het gedicht 's Morgens is van mij en Het lied van de grote lijster van jou.. Het is er! En als er maar één van is, is het kunst!’

Het meest in opspraak komt Jan Hanlo met zijn klankgedichten. Door die klankgedichten noemt men hem in het literaire circuit niet alleen een vernieuwer, maar ook een charlatan.

Zoals Karel Appel bekend wordt door zijn uitspraak ‘Ik rotzooi maar wat aan!’, zo wordt Jan Hanlo bekend met ‘Mus’(‘Tjielp, tjielp, tjielp, tjielp, tjielp, ...20 x tjielp) en ‘Oote’ (‘Oote boe/oote, oote, oote, oote boe/ oote boe).

De cursisten van Het Geerlingshof hebben er geen probleem mee.

‘Het is een lied’, zeggen ze.

‘Ote boe boe! Boe! Boe!’ roepen ze, wanneer ze elkaar bij het voetballen proberen te passeren.

Wanneer Jan Hanlo de Marokkaanse zwerversjongen Mohammed naar Nederland smokkelt en in huis neemt, zegt de buurvrouw: ‘Hij wil voor hem zorgen, maar die jongen loopt vandaag of morgen weg, daar krijgt hij last mee, dat loopt slecht af!’

Wij van de Volkshogeschool krabben ons achter de oren

‘Ik heb iets over meneer Hanlo!’ zegt de buurvrouw op een dag.

‘Hij staat elke dag met zijn motorhelm op in de dakgoot! Dan zeg ik: Wat doet u meneer Hanlo! Pas op, straks valt u nog! Oh niks!’ zegt hij. Dan klimt ie vlug weer door het zolderraam naar binnen..... Maar een dag later staat hij daar weer in de dakgoot!’

De motorhelm van Jan Hanlo hangt in het Letterkundig Museum in Den Haag. Hij draagt die helm wanneer hij in Berg en Terblijt een dodelijk motorongeluk krijgt.

Het is een week nadat zijn Marokkaanse vriendje Mohammed door de Vreemdelingenpolitie is opgepakt en Nederland is uitgezet.

Jan Hanlo is in alle staten, hij stapt op de Vincent motorfiets en slaat bij een botsing met een tractor over de kop.

De dood is een fluitje van een cent.

De buurvrouw zegt: 'Hij was een goed mens, ook een goed katholiek, maar wat hij met dat Marokkaanse manneke had! Dat manneke was zijn ondergang!'

Wanneer mijn stage bij de Volkshogeschool Het Geerlingshof is afgelopen, neem ik de donkergroene bal van Jan Hanlo mee naar huis.

Die bal heb ik nu al 50 jaar met me megedragen.

Daar speel ik nu en dan een potje voetbal mee op een plein in Deventer.

Ik ben er zuinig op.

Er is er maar één van.